

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

ROSJA

Wczoraj, dziś i jutro

Polityka – Kultura – Gospodarka – Religia

Pod redakcją Joachima Dieca, Anny Jach i Michała Kuryłowicza

Tom 21

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Kraków

Copyright by individual authors, 2017

Recenzent
prof. dr hab. Andrzej Czajowski

Redakcja
Joanna Hańczkiewicz

Projekt okładki
Dorota Furas

ISBN 978-83-7638-902-8

DOI: <https://doi.org/10.12797/9788376389028>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

KSIEGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Pamięci Profesora Andrzeja Chodubskiego poświęcam

Anna Jach

Kraków 2017

Spis treści

Rozdział 1

Anna Jach

Proces „implementacji strategii” rewolucji – koncepcje, metody, doświadczenia	9
--	---

Rozdział 2

Karolina Maćko

Proletariaccy jakobini – rewolucja francuska i przewrót październikowy w perspektywie porównawczej. Ideały Wielkiej Rewolucji 100 lat później	31
---	----

Rozdział 3

Sebastian Torlop

Geopolityczne znaczenie Syberii w perspektywie globalnego ocieplenia	45
---	----

Rozdział 4

Witalii Kariev

Autonomiczno-federacyjne koncepcje Wołodymyra Wynnyczenki w kontekście polityki jego rządu wobec Rządu Tymczasowego	59
---	----

Rozdział 5

Dymitr Romanowski

Historia, polityka a zbawienie	71
--------------------------------------	----

Rozdział 6

Aleksandr Sungurow

Rosyjskie i radzieckie tradycje udziału przedstawicieli środowiska akademickiego w polityce: Władimir Wiernadski, Andriej Sacharow i inni	81
---	----

Rozdział 7

Kinga Osierda

- Współczesne *Беспризорные дети* – przedstawienie
 problemu samotności wśród rosyjskich dzieci 91

Rozdział 8

Katarzyna Duda

- Niewolnicy wolności (Swietłana Aleksijewicz, *Czasy
 secondhand. Koniec czerwonego człowieka*) 101

Rozdział 9

Elżbieta Żak

- Karnawał rewolucji (Olga Sławnikowa, 2017) 113

Rozdział 10

Michał Kuryłowicz

- Rewolucja oraz dzieje ZSRR w perspektywie rosyjskiej
 edukacji historycznej 125

Rozdział 11

Roman Sawienkow

- Rewolucja z 1917 roku w procesach politycznych
 współczesnej Rosji 137

Rozdział 12

Irina Orłowa

- Tworzenie mechanizmów samoregulacji i kształtowanie
 systemu demokracji we współczesnej Rosji 145

Rozdział 13

Anna Jach

- Pieriestrojka* – reformowanie spuścizny rewolucji 157

Rozdział 14

Rafał Lisiakiewicz

- Model gospodarczy Rosji Putina a spuścizna
 potransformacyjna. 189

Rozdział 15

Anna Jach

- „Implementacje strategii” zmiany. Próba bilansu 205

- Bibliografia 217

- Noty o autorach 231

DYMITR ROMANOWSKI <http://orcid.org/0000-0001-6047-8039>
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Rozdział 5

Historia, polityka a zbawienie

W obliczu kryzysu

Po 20 latach od upadku ZSRR Rosja stoi w punkcie zwrotnym swego rozwoju historycznego. Po rozpadzie Związku Radzieckiego nie tylko zasadniczo zmieniły się realia gospodarcze i polityczne, przede wszystkim rozpadł się stary obraz świata. Zmiana światopoglądu jest natomiast oznaką, że zachodzą procesy o charakterze rewolucyjnym. Zmiany rozpoczęły się pod hasłem liberalizacji, jednak obecnie w krajach byłego Związku Radzieckiego obserwuje się stagnację, a nawet regres. W Rosji rozpowszechnia się postawa antyzachodnia. Panuje opinia, że upadek w większej mierze został spowodowany przez wywrotowe oddziaływanie z zewnątrz i zdradę niż przez własne błędy.

Kryzys odcisnął piętno na wszystkich sferach życia społecznego i prywatnego, doprowadził do poczucia zbliżającej się katastrofy. Kryzys demokracji, kryzys społeczno-gospodarczy, konflikt między Wschodem i Zachodem uzupełniony o konflikt między Północą i Południem związany z odrodzeniem islamskiego fundamentalizmu – wszystko to inspiruje do ponownego zastanowienia się nad problemem rosyjskiej tożsamości duchowej i kulturowej. Permanentny kryzys negatywnie

oddziałuje na procesy integracyjne, powoduje utratę tożsamości narodowej, rodzi nowy nacjonalizm. W końcu czy upadek ZSRR nie jest najlepszym świadectwem tego, że rewolucja lewicy wyczerpała się, okazała się rozczarowaniem, czy nie przyszedł czas na rewolucję prawicy¹?

Skutkiem upadku ZSRR była, przynajmniej oficjalnie głoszona, hegemonia liberalizmu, który dość szybko pokazał oblicze zarówno „liberalne”, jak i „totalitarne”. Paradoksem jest, że upadek totalitarne-go socjalizmu w żaden sposób nie oznaczał w Rosji triumfu liberalizmu – sam liberalizm pozostaje w kryzysie. Dla wielu Rosjan progresywny liberalizm jest nosicielem choroby, którą pretenduje wyleczyć, a ponieważ socjalizm nie jest już alternatywą, przynajmniej w najbliższym czasie, w danej sytuacji wzrasta znaczenie ruchów prawicowych.

Pod pojęciem „kryzys liberalizmu” należy rozumieć przede wszystkim kryzys kultury liberalnej². Upadek Związku Radzieckiego nastąpił

¹ Gdy przyjrzeć się bliżej światu po upadku socjalizmu, zaskakuje fakt, że w większości krajów byłego Związku Radzieckiego nie można mówić o zwycięstwie liberalizmu. Co więcej, mamy w nich do czynienia z czymś na kształt „rewolucji konserwatywnej”, kiedy, jak zaproponował Carl Schmitt, o pewnej suwerenności można mówić tylko tam, gdzie naród walczy o byt. W tej walce wykształca się wartościowanie przyjaciel–wróg, które jest prawdziwą motywacją decyzji politycznych. Zgodnie z tym triumfuje sekciarski sposób myślenia w polityce – wszystko sprowadza się do decyzji, według której powinien dokonać się ostateczny podział na nas i innych. Religijność w takich przypadkach staje się ważnym składnikiem programów politycznych, co zmusza do podjęcia na nowo pytania o relacje religii i polityki (por. Moltmann, 2009).

² Alexis de Tocqueville trafnie zauważył, że demokracja opiera się o wiele bardziej na *mores* niż na *instituta*. Tam, gdzie nie istnieje żadne wspólne przekonanie, instytucje sięgają w pustkę, przymus staje się koniecznością, wolność zakłada przekonania, przekonania zaś wychowanie i obyczajową świadomość (Ratzinger, 2013, s. 385). Koniec końców system demokratyczny może funkcjonować wtedy tylko, kiedy pewne podstawowe wartości – nazwijmy je prawami człowieka – uważane są przez wszystkich za obowiązujące i większość nie może ich naruszać. Inaczej mówiąc: czysto formalny system demokratyczny ograniczenia i podziału władzy nie może funkcjonować samoistnie. Nie może być stosowany w całkowitym niezależnieniu od wartości, lecz zakłada jakiś treściowy etos, który jest wspólnie przyjmowany i wspólnie stosowany w życiu, mimo iż nie da się udowodnić jego absolutnej konieczności. Demokracja nie może funkcjonować niezależnie od wartości i dlatego nie może być neutralna wobec wartości. Strona formalna jej instytucji jest zależna od treści etosu zawartego w tradycji sokratejskiej i chrześcijańskiej. Za jej formalnymi normami wiążącymi napotykamy głębszą warstwę zobowiązań moralnego, które państwo musi zakładać, ale też samo nie może go uzasadniać

na tyle gwałtownie, że doprowadziło to do radykalnej indywidualizacji, podziałów społecznych, hedonizmu na zatrważającą skalę.

Cóż zatem można zaobserwować dzisiaj po upadku realnego socjalizmu? Przede wszystkim wewnętrzną erozję, która prowadzi do rozpadu społeczeństwa jako takiego. Na skutek rozczarowania socjalizmem pojawiła się duchowa próżnia. Możliwe jest, że w tej próżni narodzi się potrzeba nowych idei, nowego obrazu przyszłości. I jeśli nie pojawią się inne wzorce, to socjalizm albo idea socjalistyczna znów mogą zostać uznane za atrakcyjne. Ostatecznie decydującą kwestią będzie to, czy istnieje w Rosji jakaś idea, która byłaby lepsza niż socjalistyczna. Przy czym sposób, w jaki przekształca się w Rosji gospodarkę planową w rynkową, nadaje przebrzmiałym ideom socjalistycznym nową siłę. To, co przynosi ze sobą ów rynek, przyczynia się do ożywienia socjalistycznej krytyki kapitalizmu.

Sprawiedliwość społeczna. Utopia socjalizmu

Żadne społeczeństwo nie utrzyma się bez sprawiedliwości³. Nawiązując do koncepcji sprawiedliwości społecznej, socjalizm zawsze będzie pretendował do roli jednej z wielkich idei ludzkości. Dopóki pozostaną problemy, które w pewien sposób wiernie postawił marksizm, dopóty

ani samo zagwarantować. Tutaj pojawia się pytanie o instancję etycznej legitymizacji: istnienie państwa wskazuje na coś poza nim samym i staje się pytaniem o wspólnotę innego rodzaju (Ratzinger, 2013, s. 395).

³ Problem sprawiedliwości społecznej ma kluczowe znaczenie dla współczesnej filozofii politycznej i etyki (por. Rawls, 1992, 2001). Od lat 70. idea sprawiedliwości mocno zakorzeniła się w dyskursie filozoficznym, a spory o definiowanie pojęcia trwają do dziś. Przy tym waga problemu nie ogranicza się tylko do sfery teorii: sprawiedliwość jest kluczową kwestią dla rozwoju współczesnego społeczeństwa. Szczególne znaczenie ta kategoria etyczna zyskała w rosyjskim społeczeństwie, gdzie wiąże się przede wszystkim z aktualnymi problemami społecznymi i gospodarczymi. Początek współczesnych dyskusji o sprawiedliwości zwykle jest kojarzony z pojawieniem się w 1971 roku słynnej książki amerykańskiego filozofa Johna Rawlsa *Teoria sprawiedliwości*. Liberalizm, który pojawił się w Rosji w radykalnym, libertariańskim wariantcie i był nieoficjalną ideologią rosyjskich reform, nie zdołał zaproponować opartego na wartościach programu politycznego akceptowalnego dla większości społeczeństwa rosyjskiego, a przynajmniej jego znacznej części (Канарш, 2011, s. 5).

socjalizm zachowa zdolność oczarowywania i uwodzenia. Jeśli nie pojawią się lepsze idee i lepsza filozofia niż te, na gruncie których narodził się marksizm, ruchy socjalistyczne wciąż będą się odradzać i zyskiwać znaczenie.

Co, właściwie rzecz biorąc, upadło wraz z realnym socjalizmem? Powszechna opinia głosi, że system scentralizowanego kontrolowania gospodarki przez państwo i biurokrację okazał się niewydolny. A ponieważ system ten nie działał, powinien był prędzej czy później upaść. Wszyscy byli przekonani co do wyższości i większej wydajności gospodarki rynkowej w porównaniu z centralnie zarządzaną gospodarką planową. Druga teza odnośnie do upadku socjalizmu głosi, że upadła utopia. W tym względzie należy przypomnieć, że społeczeństwo socjalistyczne miało na celu realizację ideałów burżuazyjnej rewolucji francuskiej – zasad wolności, równości i braterstwa. Cała epoka czasów nowożytnych, czy to w warunkach socjalizmu, czy liberalizmu, była zorientowana po rewolucji francuskiej na stworzenie społeczeństwa, w którym powinny zostać wcielone wolność i równość⁴.

Socjalizm pojawił się na scenie dziejów, aby dokonać autentycznej emancypacji człowieka. Po raz pierwszy w historii miał ustanowić władzę, która wyraża i reprezentuje prawdziwe człowieczeństwo. Nie udało się nam zrozumieć przyczyn długotrwałego panowania idei socjalistycznych, jeśli nie zdamy sobie sprawy z faktu, że socjalizm odgrywał rolę religii. W tym sensie można o nim mówić jak o religii politycznej⁵.

⁴ Przyjmując kryteria, które były charakterystyczne dla postępowych ruchów z czasów rewolucji francuskiej, nie można zaprzeczyć, że projekt społeczny marksizmu powinien być zostać realizacją najgłębszych aspiracji – można wręcz powiedzieć – logiki czasów nowożytnych. Chodziło o przezwyciężenie alienacji między podmiotem i przedmiotem, o osiągnięcie tożsamości między wolnością i równością, o realizację demokracji w jej ostatecznej formie. W końcu marksizm obiecywał całkowitą emancypację, to znaczy wolność bez jakichkolwiek ograniczeń, i równość, w której usunięte zostaje wszelkie wyobcowanie, a urzeczywistnia się pełna jedność z samym sobą, z naturą i ludzkością (Ratzinger, 2014, s. 82).

⁵ Religia polityczna w rozumieniu Schmitta jest, jak się wydaje, manifestacją ukrytych gnostyckich prądów w historii kultury Zachodu. Gnostycyzm zawsze starał się sakralizować świeckie struktury. Taka sakralizacja jest najbardziej charakterystyczna dla reżimów totalitarnych (por. Фьоренцо, 2002). Używamy tutaj rozróżnienia zaproponowanego przez Johanna Baptista Metza, dla którego religia polityczna oznacza przede

Socjalizm postrzega człowieka jako zdominowanego przez dynamikę historii, której gwałtowny rozwój zdaje się burzyć niezmiennosc istoty, jaką jest człowiek, co więcej, nie tylko burzyć, lecz tworzyć na nowo, snując utopijne wyobrażenie o człowieku przyszłości, niemającym już nic wspólnego z człowiekiem współczesnym czy człowiekiem antyku. W tej koncepcji pojawia się twierdzenie, że istota ludzka wcale jeszcze nie zaczęła istnieć, może być lepsza i większa (Ratzinger, 2016, s. 768-769)⁶. Człowieka oczekuje już nie królestwo Boże, lecz królestwo ludzkie, nie powtórne przyjście Syna Człowieczego, lecz ostateczny racjonalny, wolny i braterski porządek stworzony przez ludzi, którzy odnaleźli samych siebie (Ratzinger, 2016, s. 791). „Właśnie w ten sposób, wraz z walką wypowiedzianą Bogu i religiom historycznym i poprzez nią, spotykamy tu pewien religijny patos, który z niemalże magnetyczną siłą przyciąga do siebie bezdomne energie religijne wielu ludzi...” (Ratzinger, 2014, s. 36). W ten sposób zafałszowane zastają zarówno teologia, jak i polityka. Tam, gdzie eschatologia i polityka wzajemnie się pokrywają, zanika moralność, ponieważ staje się ona identyczna z pytaniem o wybór najskuteczniejszych metod osiągnięcia absolutnego celu, pozostającego jedyną normą działania (Ratzinger, 2014, s. 79-80).

Sprawiedliwość i solidarność

Prawosławie a świat współczesny

Charakteryzując problemy współczesnego świata, Kościół prawosławny uważa za swoją powinność akceptować to, co w istocie służy sprawie pokoju i otwiera drogę sprawiedliwości, braterstwu, prawdziwej

wszystkim teologię polityczną Schmitta. Według niej wszystkie pojęcia prawnopaństwowe to ześwieczone pojęcia teologiczne. Od tego należy odróżnić ściśle teologiczne posługiwanie się pojęciem teologii politycznej. Ma ono swoje źródło w teologii „z twarzą zwróconą ku światu”, która stara się ocenić na nowo, pod kątem teologicznym, procesy współczesnego oświecenia (Metz, 2008, s. 216, 219).

⁶ Hegel, zamykając świat antyczno-chrześcijański, zakończył tym samym dwuipółtysięcletnią epokę, a w istocie – historię ducha zachodniego. Zaczęła się nowa epoka, wprowadzająca nowy eon, który jest *post Christum* w sensie głębszym od kalendarzowego. Tym samym złączone nierozdzielnie antyk i chrześcijaństwo dobiegają kresu (Taubes, 2016, s. 235).

wolności i wzajemnej miłości między dziećmi jedyne Ojca Niebieskiego, jak również między wszystkimi narodami, składającymi się na jedną rodzinę ludzką. Podkreśla, że chrześcijanie nie mogą być obojętni na procesy gospodarcze, które okazują negatywny wpływ na całą ludzkość. Współczesny świat charakteryzuje rosnąca przepaść między bogatymi a biednymi, koncentracja bogactwa w rękach nielicznych i działalność finansowa, która jest pozbawiona sprawiedliwości, humanizmu oraz odpowiedzialności, ostatecznie zaś nie służy zaspokojeniu rzeczywistych potrzeb człowieka. Kościół wskazuje nie tylko na konieczność budowania gospodarki opartej na zasadach moralnych, lecz także na to, że powinna ona służyć człowiekowi. Sprawna jest taka gospodarka, która łączy w sobie efektywność, sprawiedliwość i solidarność społeczną (Проект, 2016; Основы, 2017).

Obecny patriarcha Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, Cyryl, zaproponował formułę idei narodowej składającą się z pięciu prostych części: wiary, państwowości, sprawiedliwości, solidarności, godności. Patriarcha podkreślił również, że w XIX wieku rosyjscy myśliciele mówili o tym samym, gdy wskazywali na źródła soborowości w życiu narodowym. Dziś, opisując ten ideał w języku filozofii społecznej, nazywamy go „solidarnym społeczeństwem”, w którym dla osiągnięcia dobra wspólnego ściśle ze sobą współpracują różne grupy etniczno-kulturowe, społeczne, zawodowe, religijne i wiekowe (Кирилл, 2017). Na temat rewolucji socjalistycznej natomiast zauważył, że nikt nie miał pragnienia ani chęci zaprezentowania wyidealizowanego obrazu tego strasznego zjawiska. Należy jednak postawić pytanie: czy było w niej coś dobrego, czy miała wyłącznie charakter negatywny? Jak podkreśla Cyryl, w rewolucji było pragnienie sprawiedliwości. Jeśli nie byłoby tego pragnienia, to nie zadziałałaby żadna propaganda (Кирилл, 2017). Innymi słowy, nikt nie oczekuje od państwa stworzenia królestwa Bożego, ale państwo ma obowiązek dbania o sprawiedliwe królestwo człowieka. Zadanie państwa jest jasno sformułowane: państwo powinno troszczyć się o pokój wewnętrzny i zewnętrzny. Zawiera się tutaj ważny postulat moralny: pokój wewnętrzny i zewnętrzny jest możliwy tylko wtedy, gdy zapewnione są najważniejsze prawa ludzi i społeczeństwa.

Rewolucja

Nieuchronna konieczność czy historyczny przypadek?

Po 1990 roku włożono wiele wysiłku w to, aby zrozumieć to potworne i niewyobrażalne, co wydarzyło się w ZSRR. Jak doszło do tych wydarzeń? W poszukiwaniu wyjaśnienia dla fenomenu „rosyjskiego komunizmu” badania w pierwszej kolejności zwracały się do procesów zachodzących w XIX i XX wieku, następnie do rewolucyjnych reform Piotra I, a dalej do Iwana Groźnego, teologicznego konfliktu Józefa Wołockiego, aż do średniowiecznej idei III Rzymu. W różnych wariantach promowano tezę, jakoby „rewolucja” była wynikiem historii rosyjskiej w ogóle bądź produktem tzw. charakteru rosyjskiego.

Decydujący był pogląd, że Rosja przegapiła możliwość włączenia się we właściwym czasie do europejskiej cywilizacji; dominowało przekonanie, że właśnie ta „szczególna droga” w historii doprowadziła Rosjan do katastrof XX wieku i do dzisiaj ponosi za nie odpowiedzialność. Jeśli jednak przyjmujemy takie podejście, to nieuchronnie wynika z niego wniosek, że jeśli Rosjanie chcą się uwolnić od ciężaru odpowiedzialności za zbrodnie komunizmu, muszą na nowo odczytać własną historię.

Do głosu dochodzi również kierunek badawczy, według którego przejście władzy przez bolszewików było reakcją na sytuację historyczną. Rekonstruując sytuację Imperium Rosyjskiego po I wojnie światowej, bez trudu można zauważyć te punkty, w których wydarzenia tylko z powodu przypadkowego zbiegu okoliczności nie rozwinęły się inaczej. Trzystuletnia monarchia Romanowów rozpadła się w mgnieniu oka i wyszło na jaw, że nie było żadnych sił społecznych gotowych stanąć w jej obronie. Rosja przeżyła pierwszy i jedyny w swoich dziejach ośmioletni okres całkowitej wolności politycznej. Nie zawdzięczała jednak tej wolności jakimukolwiek ładowi prawnemu, ale temu głównie, że żadna siła społeczna nie panowała nad sytuacją (Kołakowski, 1988, s. 746). Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że pierwsza rewolucja miała miejsce w trakcie I wojny światowej. Wojnie tej towarzyszył ogólnoeuropejski kryzys, który zaowocował radykalną konfrontacją ideologiczną, do jakiej nigdy wcześniej nie dochodziło. Wynikiem tych okoliczności – wojny światowej i wojny domowej – była utrata wewnętrznej równowagi i orientacji. Tego, co partia bolszewicka wyobrażała sobie

pod hasłem „cała władza radom”, ludzie tradycyjnie wychowani i wykształceni nie mogli sobie uzmysłwić. Co do źródeł sukcesu rewolucji październikowej, Lenin nie starał się bynajmniej sprawy przedstawić w tradycyjnie marksistowskich kategoriach, lecz odwoływał się do zaco-fania Rosji, niezaspokojonych rewindykacji chłopskich oraz do sytuacji wojennej (Kołakowski, 1988, s. 751). Rewolucja rosyjska opierała swą masową siłę nie na konflikcie klasowym robotników i burżuazji, lecz na aspiracjach chłopów, na rozprężeniu wojennym i na pragnieniu pokoju (Kołakowski, 1988, s. 752).

Podsumowanie

W artykule została podjęta próba rozróżnienia teologii politycznej i religii politycznej. W ślad za Moltmannem podkreślono, że przekaz chrześcijański nabiera prawdziwego sensu tylko wtedy, gdy uwzględ-nia perspektywę eschatologiczną. Celem teologii politycznej nie jest usprawiedliwienie panujących idei czy absolutyzowanie określonych instytucji bądź form ustroju, jak ma to miejsce w religii politycznej. Jej specyficzną funkcją jest wykazanie, że chrześcijanie są wierni swemu posłannictwu tylko wówczas, gdy uznają Kościół za instancję oceniającą i wyzwolenczą wobec społeczeństwa (Winling, 1990, s. 277).

Szczególne uwaga została zwrócona na różne podejście chrześcijań-stwa i socjalizmu do idei transcendencji. Jest oczywiste, że socjalizm czerpał mnóstwo „religijnej” siły z idei transcendencji i wiary, lecz ta transcendencja nie jest absolutną transcendencją chrześcijaństwa. Wia-ra w nadchodzący etap sprawiedliwości nie jest chrześcijańską wiarą. Pozostaje ona w czasie i przestrzeni, w historii i polityce, jest zależna od immanentnych procesów historycznych, nie zna wieczności, która przenika czas (Tillich, 2016, s. 321).

Po upadku ZSRR pojawiło się coś, co można określić jako kulturo-wą dezintegrację. Szczególna uwaga została zwrócona na podstawowy objaw tego zjawiska – poczucie bezsensu i wynikający z tego cynizm. Nie tylko chrześcijańska tradycja została zniszczona, również idee filo-zoficzne i polityczne, które miały ją zastąpić, legły w gruzach. Zabrakło wszystkiego, co mogło wymagać oddania się i poświęcenia, sprzyjało to

zjawisku, które wyżej zostało określone jako „nowy nacjonalizm”. Bezpieczeństwo i pewność, odkrycie na nowo wspólnoty narodowej i nowego sensu życia z tym związanego wyznaczają, jak się wydaje, nowe oczekiwania wobec sytuacji politycznej.

Naturalny jest w tym przypadku zwrot do historii. W niej przede wszystkim poszukuje się podstawy tożsamości, przynależności do jednej wspólnoty narodowej, mającej wspólną pamięć, wspólną historię, wspólne przeznaczenie. Rosję rozpatruje się jako pewien porządek świata, w swoim archetypie wieczny i niezmienny. Ten archetyp określa wszystkie okresy historycznego rozwoju Rosji, a cała historia służy ujawnieniu „mistycznej idei”. Wszelka oryginalność epok staje się kwestią drugorzędną; zmiany historyczne są pozorne, a władza jest tylko wcieleniem absolutnego ducha Rosji (czy Rosja radziecka nie była tylko kolejnym wcieleniem idei Trzeciego Rzymu?). W takim paradygmacie myślenia historia staje się materiałem dla nowych mitów, skutkuje to tym, że za owymi mitami trudno dostrzec skomplikowane problemy realnych wydarzeń politycznych (przecież analogia wydarzeń historycznych nie oznacza ich tożsamości).

Historyzm nauk politycznych, które zajęły miejsce filozofii politycznej, nie pozwala zrozumieć współczesnego świata polityki, z drugiej strony odwrotna tendencja – zbyt silne przywiązanie do problemów codzienności – w sposób nieunikniony czyni codzienność miarą prawdy politycznej. Nie jest przypadkiem, że w niniejszym artykule ideą przewodnią, w świetle której został podjęty wysiłek analizy rzeczywistości postradzieckiej, była idea sprawiedliwości⁷. Joseph Ratzinger, charakteryzując różne postacie kryzysu wskutek „oświecenia”, które na nowo przywołało pytania o to, co stanowi właściwą istotę człowieka, zauważa, że tam, gdzie zostaje podważone zaufanie do bytu i wspólnoty, a jedynym wyznacznikiem staje się własna korzyść, następuje też zniszczenie wspólnoty. Możliwą drogę wyjścia Ratzinger widzi m.in. w filozoficznych intuicjach Platona, podkreśla, że jego filozofia rozwijała się w ob-

⁷ Wychodząc poza spór Platona i Kanta, można zgodzić się co do istotnego stwierdzenia, że idea polityki wyraża się w pojęciu sprawiedliwego państwa. Jak w tym kontekście możliwa jest sprawiedliwość w samej filozofii, jak możliwa jest sprawiedliwa filozofia (Сморгунов, 2007, s. 163-164)?

liczu kryzysu politycznego i wynikała z przekonania, że polis nie ma racji bytu tam, gdzie sprawiedliwość nie jest rzeczywistością i prawdą⁸. Sprawiedliwość jest autentyczną prawdą, a więc jest bardziej rzeczywista niż samo tylko życie biologiczne i postawienie na swoim. „Przeświadczenie o życiowej sile prawdy, które zawiera ideę nieśmiertelności, nie jest częścią składową filozofii ucieczki od świata, ale w pełnym znaczeniu tego słowa filozofią polityczną – poglądami, jakie także dzisiaj mają fundamentalne znaczenie dla prób wypracowania «teologii politycznej» i «eschatologii politycznej»” (Ratzinger, 2014, s. 92-93)⁹.

History, Politics and Salvation

The issue under scrutiny in the present study is a theological interpretation of the crisis of the contemporary Russian society. The collapse of the USSR led to a deepening of the crisis, which has a long-term character. The basics of identity and belonging to a national community, with shared memory and common destiny, are looked for in history. Particular attention is paid to the difference between new political theology and political religion.

История, политика и спасение

Статья посвящена богословской интерпретации общественной реальности в контексте конкретной политической ситуации современной России. Распад СССР привел к углублению кризиса, имеющего долгосрочный характер. Новое начало, которое приходилось переживать России, требовало обращения к российской истории и соответственно истории идей. Особенное внимание было обращено на различие нового политического богословия и политической религии в контексте критики господствующей идеологии XX века.

⁸ Czy Marks nie chce na nowych fundamentach odnowić greckiej polis (Taubes, 2016, s. 209, 235)?

⁹ „Aby móc żyć biologicznie, człowiek musi być czymś więcej niż tylko biosem, musi być zdolny umrzeć dla właściwego życia. Pewność, że oddanie się prawdzie oznacza poddanie się rzeczywistości, a nie krok w nicłość, stanowi fundament sprawiedliwości, która z kolei jest podstawowym warunkiem istnienia polis, a przez to – warunkiem biologicznego przetrwania człowieka” (Ratzinger, 2014, s. 92-93).

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

Poddając ocenie transponowanie zdobyczy rewolucji do zmieniających się realiów zarówno sfery wewnętrznej, jak i zewnętrznej państwa rosyjskiego, przyznać należy, że wykazują się one niezwykle elastycznością i trwałością. Zjawisko to związane jest z pragmatycznym podejściem do definiowania obszarów implementacji strategii zmiany od samego początku państwowości rosyjskiej jako Rosji Radzieckiej. One bowiem, obok przebudowy ustrojowej i politycznej, pieriestrojki ideologicznej i transformacji gospodarczej, a także przeobrażeń struktury społecznej i przemodelowywania koncepcji polityki zagranicznej, stanowiły i nadal stanowią fundament konstytuujący dzisiejszą rzeczywistość polityczną Federacji Rosyjskiej i narodu rosyjskiego. Ze wszystkimi tego zjawiska konsekwencjami, zarówno tymi pozytywnymi, jak i negatywnymi. Budują one tożsamość kulturową, która wpływa na percepcję świata zewnętrznego, ale także pozwala odnaleźć się w rzeczywistości zachodzących przemian wewnętrznych.

www.akademicka.pl

